

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Kalandozások egy Puskin-vers körül,

AVAGY UTAM A MŰFORDÍTÁSHOZ

Régen, több mint hatvan éve, egyetemista koromban akadtam bele a talán legtöbbet fordított Puskin versbe (orosz címe a kezdősorból: *Ja vasz ljubil*), talán szerelmes voltam, talán kiábrándult, esetleg éppen abban az állapotban, amit ugyancsak az orosz költő másutt így jelenít meg: *örjöngve forr a szerelem*, jellemzően abban, amely ekként indul: *bocsásd meg féltékenységetem*; oroszszakos voltam, abban az időben adhatta le Zöldhelyi Zsuzsa – kedvelt oktatónk – orosz irodalomtörténetből Puskit, és beleástam magam már tulajdonomban létező kétnyelvű Puskin-kötetembe, beleakadtam a versbe, a vers beleakadt bolydult lelkembe, hozzáálltam a fordításához –

akkor már botladoztam a műfordításban: elsőül fordítottam (meg is jelent) Jevtusenko remekét, a *Bűvölőt*, néhány Leonyid Martinovot (Zöldhelyi Zsuzsa, akit foglalkoztatott a műfordítás, zsenyéimet átadta Hidas Antalnak, ő elvitte Moszkvába Martinovnak, az orosz Petőfi-fordító kis kötetét küldte nekem köszönetül; fogalmam sincs, milyen kapcsolat lehetett Zöldhelyi és Hidas között, nekem jól esett figyelmességük), és alkalmilag (értsd: hevületből) fordítottam Heinét is – *Ein Fichtenbaum steht einsam* kezdetűt – az én vélelmezett szerelmemnek, hogy kimondhassam a végén: *Ágnes, szeretlek!* –

túl a visszavetített állapotfölmérésen, alaposabb, komolyabb okom lehetett másfelől a műfordításhoz:

mindenekelőtt máig különleges szerencsémként számon tartott elsőéves egyetemi indulásom körülményei miatt; ugyanis igen hamar összeakadtam a kollégiumban olyan fölsőbbévesekkel (Fodor István és mások), akik szárnyuk alá vettek, és elsőévesként invitáltak Lutter Tibor világirodalmi szemináriumára, ahol kizárólag fölöttem járó érdeklődőket találtam, például a kiváló költőt, Tandori Dezsőt, valamint az ugyancsak kiváló irodalmár/műfordító/szerkesztő Géher Istvánt; ők igen hamar barátságukba fogadtak: köszönettel tartozom nekik, rányitották szememet a kortárs világirodalomra (Lutter nemkülönben), azon fölül bevezettek Kardos László szombat déli szeánsaiba: műfordítói szak-kollégiumába;

azt hiszem, Kardos László volt egyik legelbűvölőbb ember és professzor, akibe beleütköztem egyetemi éveim alatt; lenyűgöző szívélyessége, szellemi eleganciája, finomra csiszolt székszise, hozzá: rendkívüli ismerete, meggyőző műfordítói munkássága csupán vázlatos körülírása vonzó személyiségének; nem csoda hát, hogy örömezt vállaltuk rendszeres szombati látogatásainkat, sőt, akadtak visszajárók, akik már megszerezték diplomájukat (Tóth Judit is időről időre); én – egyelőre – megszeppent irigykedéssel néztem a társaságra,

bár szerény klasszikus ismereteim olykor csitították, oldották félszégemet, jobbára új barátaim buzdítottak az aktív részvételre;

(elmentem néhányszor Benedek Marcell lakás-szemináriumára szintén, szégyenkeztem is, hogy semmit nem tudok franciául, látogattam Füst Milán estébe hajló délutánjait, mennyeket és poklokat rázkódtató dühöngéseit, prófétai erudícióját – Nádas Péter jellemezte szépen; egyszóval valóban a kötelező szemesztereken jócskán túlra pislogtam; azt hiszem, szabadabban éltem, mint évfolyamtársaim, ugyanakkor alaposabban tájékozódhattam a számomra fontos irodalmiságról, ha szabad ilyen suta szót használnom)

a választott Puskin-vers mindössze nyolc sor – tizenegyes/tizes keresztrímes jambikus sorokból fölépítve; első olvasásra oroszul is könnyen olvashatónak éreztem, Radó György fordítását (ahogyan később Franyó Zoltánét még inkább) itt-ott nehézkesnek találtam, nekem viszont az utolsó sor csattanója azonnal kínálkozott – a lemondás keserűségével: *hogy adja Isten így szeresse más!* jól emlékszem, ez volt valóban a kiindulás, ezt akartam én is elmondani annak, aki tartózkodásával (elutasításával?) gyötört, megmutatni, hogy tudok lemondani úgy, hogy büszkeségem ne sérüljön, legalábbis ne nagyon; példásnak véltem a sor könnyedségét, elegáns frázisát: ilyen verset kívántam alkotni belőle magyarul; ehhez, persze, elengedhetetlen, hogy megoldjam az első két sor enjambement-kapcsolódását, hogy a szív kiöntése egy lélegzetre hiteles legyen;

kivált abban a pillanatban vált a megoldások esélye fontossá számomra, amikor fölvetődött bennem, egyik szombaton Kardos professzor úr és igényes barátaim szeme elé bocsátom művemet –

természetszerűleg utána néztem az orosz költő életrajzi motívumainak, tudtam, hogy 1829-ben, amikor a verset írta még csak udvarolt „Moszkva legszebb lányának”, Natalja Goncsarovának, és aligha volt egyedül a sorban, noha komoly szándékai voltak, a riválisok között is akadhatott hasonló törekvés; a tizenhét éves Goncsarova akár kacér lehetett, ha azonban nem lett volna az, nos, a költő – miként idézett önvallomása sem szépíti – hevesen féltékeny természetű volt, zokon vette azt is, amit csupán maga képzelt; egyáltalán nem biztos az sem, hogy a lány nem akarta gerjeszteni vőlegényjelöltje féltékenységét, ami olykor nemcsak súlyos indulatokat, de látványos szakítási históriákat indukált; minden bizonnyal egy ilyen letargikus hangulat szülte az általam fordításra választott költeményt; fájdalmasabb, hogy a költő halálos párbaja d’Anthés francia kalandorral valószínűleg Goncsarova viselkedésével kapcsolatos, aki egyébként négy gyermeket szült Puskinnek;

merész, ha nem nagyképű versválasztás volt –

az én szombatomon, hadd tulajdonítsam magamnak, Laci bácsi (csak magunk között mertük a familiáris formát használni) elolvasta munkámat, és kijelentette: első olvasásra folyékony magyar versnek hangzik; ez állandó gesztusa volt, alighanem nyilvánvaló Tóth Árpád-tiszteletének logikus folyománya szilárdult alapvető normává (jó évtizeddel később, amikor engem kért föl az Eötvös

Kollégium igazgatója, hogy ott csináljak egy indexbe fölvehető műfordító szakzemináriumot, ezt vettem át elsődlegesen a „szombatokból”, de egyéb Kardos-i szempontok ugyancsak előkerültek; ahogyan Zöldhelyi Zsuzsa orosz műfordító szemináriumának tanulságai – határozottan Áprily Lajos okos ajánlásaiból); majd kezdődött az eredeti és a saját próbálkozásom összehasonlítása; leginkább az maradt meg bennem, hogy többnyire azokon a pontokon vetődtek föl kérdések mind a professzor úr, mind pedig kiváló kollégáim (Fodor Pista orosz is volt, nemcsak franciaszakos) részéről, amelyeken többnyire magam is bizonytalankodtam; legkevésbé sem zavart viszont, hogy abban a formában átadjam kudarcom alanyának, ám a szöveget azután félretettem, noha nem az örökkévalóság döntését várva;

(bizony a műfordítás, a „táncolás megkötözött lábbal” jócskán igénybe veszi a türelmet; Csukás Pista sokszor froclizott bennünket: Kormos Pistát és engem, hogy „mások rossz műveivel bíbelődve” vesztegetjük drága időnket sajátjainktól, és huncutul még szorosabbra hunyorította amúgy is szűk, mongolos szemrését)

nem emlékszem pontosan (jobb is), milyen alkalmak készítették fordításom ismételt kézbevitelére, újabb közelítéseire, ide sorolva azt is, hogy nem csupán a többi magyar fordítást vizsgáltam, de megnéztem a német, az olasz átültetést szintén; azaz mintegy hat évtizeden át javígtattam, lehet, hogy az itt olvasható sem végleges; ámbár a tanulság, a rengeteg egyéb fordításom (finnségi és ugor versek, angol, német, francia, lengyel stb. publikált művek) fölülvizsgálata alighanem időmet, erőmet meghaladó munka lenne; maradjon hát ez a mellékelt publikálás tisztelgő emlékezés szeretett professzoromra (én búcsúzkodtam tőle a rádióban), a kedves és okos Zöldhelyi Zsuzsára és drága barátaim önzetlen irányítgatására...

Íme, az utolsó utáni változat...

*Szerettem önt, szerelmem jóllehet még
nem hunyt ki a szívemből teljesen,
de hagyjuk, önnek nem bántó az emlék,
nem akartam sosem, hogy úgy legyen.
Szerettem önt reményem vesztve vágyban –
váltig féltékenyen – ahogy szokás,
gyöngéden, ám oly őszintén, oly lágyan,
hogy adja Isten, így szeresse más!*